

הרב יואל פרידמן

הפרשת תרו"מ בשסק, שקד והדרים

שאלה

- א. מה דינם של הפירות האביביים המשווקים בעונה זו (שנת תשנ"ז, שנה ג' לשמיטה) לענין תרומות ומעשרות? האם יש להפריש מהם מעשר שני או מעשר עני?
 ב. האם יש חובת נתינת מעשר עני מפירות הדר?

תשובה

הפירות האביביים הבכירים הם שסק, שקד ולפעמים אפרסק (בתנאי אקלים מסויימים). משך זמן גידול הפרי הוא 3-4 חודשים לערך, כלומר שתחילת היווצרות הפרי היתה בערך באמצע חודש שבט. השנה הבעיה מתמקדת בשסק, אך בשקד ואפרסק כמעט לא היו חנטות בחודש שבט (האפרסקים שחנטו נשרו ע"י הברד).

לשיטת רש"י (מנחות טו ע"א) ועוד ראשונים (עי' "שבת הארץ" פ"ד ה"ט הע' 6), החנטה היא נבילת עלי הכותרת ותחילת היווצרות הפרי. לשיטתם, חלק מהפירות חנטו לפני ט"ו בשבט וחלקם חנטו לאחר ט"ו בשבט. עובדה זו מעוררת שלש בעיות:

1. אם הפירות חנטו לפני ט"ו בשבט, אזי הם משנה שניה וחייבים במעשר שני, ואם חנטו לאחר ט"ו בשבט - הם משתייכים לשנה השלישית וחייבים במעשר עני.

2. כיון שחלק מהפירות חונטים לפני ט"ו בשבט וחלק מהם חנטו לאחר ט"ו בשבט, ישנה בעיה של הפרשה מפרי אחד על פרי אחר, כי אין להפריש משנה אחת על חברתה (רמב"ם הל' תרומות פ"ה הי"א).

3. נשאלת גם השאלה, האם במקרים אלו יש חובה לתת מעשר עני?

הספק שהזכרנו לעיל הוא רק לפי שיטת רש"י, שהחנטה היא תחילת היווצרות הפרי; אך שיטת הרמב"ם (הל' מע"ש פ"ד ה"ב) היא שהחנטה היא עונת המעשרות, דהיינו השלב בו הפרי ראוי לאכילה בשעת הדחק והוא קרוב לזמן ההבשלה. לפי זה, הפירות חנטו בשנת מעשר עני.

למעשה, במצב של ספק כגון זה, אנו נוקטים כדעת הרמב"ם (הל' מע"ש פ"א הי"א) שיש להפריש מעשר שני, וכן פסק השו"ע (סי' שלא סעי' קכח). עם זאת, בנוסח ההפרשה נוסף: "ואם הפירות חייבים במעשר עני - כל מה שקראתי בשם מעשר שני יהיה מעשר עני" כדי לחשוש לדעת הראב"ד (השגה לרמב"ם שם, ועי' התורה והארץ ב' עמ' 319-340) ולדעת הרמב"ם שהחנטה היא עונת המעשרות.

בהדרים, הפריחה והחנטה היא בחודש אדר לערך (שנה ג'), ע"כ תחילת היווצרות הפרי היתה בשנת מעשר שני (שנה ב'). הפירות שאנו קוטפים מחודש אדר ב' - עונת המעשרות היתה בוודאי בשנת מעשר עני. לכך יש להוסיף שישנן דעות הסוברות שדין פירות ההדר כדין האתרוג שהשלב הקובע הוא הלקיטה ולא החנטה, וגם לפי"ז הפירות יהיו משנת מעשר עני (רש"ס שביעית פ"ט סוף ה"ד. ועי' ספר השמיטה עמ' יא והע' 5, "התורה והארץ" ח"ב עמ' 81-80).

למעשה, גם לגבי ההדרים יעשה את התנאי בנוסח ויפריש גם מעשר שני וגם מעשר עני.

לגבי חובת הנתינה של מעשר עני במקרים אלו, ישנה מחלוקת ראשונים האם חייבים לתת מעשר עני במצב של ספק. דעת רוב הראשונים היא שחייבים לתת מעשר עני גם במצב של ספק, כמבואר בגמ' (חולין קלד ע"ב), מפני שנאמר: "עני ורש הצדיקו - צדק משלך ותן לו". אך לדעת הרבה אחרונים, דעת הרמב"ם היא שפטור במקרה של ספק (עי' להלן עמ' 234, "התורה והארץ" ג' עמ' 81 במאמרו של האדר"ת). ובזמן הזה, שכל חיוב תרו"מ הוא רק מדרבנן, יש מקום גדול להקל. **בשסק**, נראה לענ"ד שלכתחילה יש לתת מעשר עני, כיון שלהלכה אנו נוטים לנקוט כדעת הרמב"ם (הל' מע"ש פ"א ה"א) שהחנטה היא עונת המעשרות (התורה והארץ ג עמ' 104-106). עם זאת, מי שאינו נותן - יש לו על מי לסמוך, כי לדעת רש"י בכל פרי ישנו ספק במציאות אם חנט לפני או אחרי ט"ו בשבט. לעומת זאת, **בהדרים** הספק הוא ספק דיני בלבד - נמצא שחובת הנתינה תהיה בהדרים של שנה זו או בהדרים של שנה הבאה. לכן אי אפשר להיפטר בשתי השנים מצד "המוציא מחברו עליו הראיה" ודמי לרחל שלא ביכרה וילדה שנים ואין ידוע איזה מהם, שהכהן נוטל את הכחוש, אך אין בעה"ב יכול לומר לגבי שניהם המוציא מחברו עליו הראיה, (עי' בכורות יח ע"ב ושר"ע י"ד סי' שיח סעי' א). לכן נראה שיש לתת מעשר עני מההדרים מן הדין בשנה זו, וכדעת הרמב"ם (שעונת המעשרות קובעת).